

Левчук І. О.
аспірант Східноєвропейського
національного університету
імені Лесі Українки

АРЕШТАНТСЬКА ПРАЦЯ В'ЯЗНІВ В ЦАРСЬКИХ ТЮРМАХ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ (КІН. ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.)

Процес становлення правової держави висуває в якості однієї з найбільш важливих проблему дотримання законності і правопорядку. Система виконання покарань в Україні є одним з інститутів правової держави, якому необхідно звільнитись від попереднього, часто негативного досвіду. У зв'язку з цим виникає нагальна необхідність проведення не лише комплексних реформ, але в першу чергу ретельного вивчення та аналізу витоків розбудови та подальшого розвитку і функціонування пенітенціарної системи як такої.

Як відомо, чи не основна мета функціонування закладів виконання покарань це прагнення подолати злочинність та перевиховати осіб, що скоїли протиправне діяння, ресоціалізувати їх. У чинному кримінально-виконавчому законодавстві суспільно корисна праця засуджених закріплена як один з основних заходів виправлення та перевиховання засуджених. Використання праці як одного з основних заходів виправлення та перевиховання засуджених базується на її об'єктивних можливостях позитивно впливати на свідомість і мораль учасників трудових процесів, на посиленні цих можливостей за рахунок привнесення до праці низки факторів виховного характеру, властивих нашому суспільству. У праці формується особистість людини і зокрема такі її якості, як колективізм, дисципліна, повага до інших, почуття особистої гідності. Також, крім виправлення та перевиховання, застосування праці засуджених здійснюється для досягнення економічної, соціальної та оздоровчої мети [1].

Варто зазначити, що історія організації праці в царських тюрмах охоплює незначний період часу, оскільки не враховуючи заслань та каторжних робіт, практика залучення ув'язнених до трудової діяльності з'явилася лише з прийняттям Державною радою Російської імперії 6 січня 1886 року законодавчого

акту «О занятости арестантов трудом и получении от сего дохода», який і був покликаний організувати зайнятість ув'язнених за ґратами.

Даний закон заклав два підходи, один з яких існував в пенітенціарній системі країни до кінця 20-х років наступного століття, а другий продовжує залишатися в дії і сьогодні. Перший принцип, встановлений статтями 9 і 12, полягав у переважному розвитку внутрішніх робіт через побоювання втеч спецконтингенту. На зовнішні ж роботи виставлялася незначна кількість осіб, засуджених за дрібні правопорушення [2].

Друге нововведення, встановлене статтями 13-19, полягало у визнанні за ув'язненими права на отримання винагороди за свою працю. Тоді ж була розповсюджена система нарахування оплати праці, що встановлювала прибуток, отриманий державою від використання праці ув'язненого, але оголошена «компенсацією» за збиток, нанесений його злочинною діяльністю. Одночасно закладався і принцип забезпечення майбутнього арештанта після відбуття покарання. З отриманих коштів на руки засудженому видавалася тільки половина. Друга половина залишалася на його рахунок і видавалася по звільненні, складаючи «вихідну допомогу». Ці принципові ідеї пережили закон і склали основу регулювання праці засуджених протягом більшої частини ХХ століття [3].

Варто зазначити, що на практиці забезпечити в'язнів трудовою діяльністю в короткі строки, як і її оплатою було в край складно. Так у звітах про діяльність тюремного відомства за 80-ті роки ХІХ ст. майже немає ніяких відомостей про тюремний труд арештантів, в силу відсутності умов для такої праці, і лише у звітах Головного тюремного управління за 1890-1899 років помітно покращення забезпечення ув'язнених працею і визначення середнього заробітку [4].

На думку Гернета М. Н., введення праці в місцях позбавлення волі становило собою на практиці дуже великі труднощі. У тюремних будівлях абсолютно не було приміщень, пристосованих для того чи іншого виду праці. Не було ніякого попереднього досвіду, були відсутні інструменти та сировина, не було попиту на арештантську працю. Тому не дивно, що спочатку робота в'язнів звелася до таких занять, які не вимагали для їх виконання особливих приміщень, складних інструментів і попередньої підготовки. У більшості випадків праця

зводилась до очищення вулиць міста та місць збору відходів, лісопилці дров та ін. Роботи всередині в'язниці були майже відсутні і зводилися до заняття шевським, кравецьким, столярним справами тощо [5].

Таким чином, варто зазначити, що на початку функціонування даного закону щодо праці засуджених значних зрушень в забезпеченні в'язнів трудовою діяльністю здійснено не було. Більше того, аналіз роботи в місцях позбавлення волі свідчить, що 3/4 отриманих ув'язненими знань не використовувалися і губилися, а звідси і втрачалась основа мета даного закону – перевиховання засуджених, забезпечення їх необхідними вміннями, які б допомогли їм якнайшвидше ресоціалізуватись. Одночасно варто зауважити, що даний закон містить революційні статті пенітенціарного законодавства, які не лише ввели в обіг поняття «тюремна праця», а і її оплату, захист праці в'язнів у випадках, коли така праця шкодила їх здоров'ю, тривалість робочого дня для ув'язнених. Ці та інші статті даного закону склали основу регулювання праці в'язнів у пенітенціарному законодавстві протягом більшої частини ХХ століття.

Список використаних джерел

1. Кримінально-виконавче право України : Курс лекцій / Г. С. Семаков, А. П. Гель. – К. : МАУП, 2000.
2. Полное собрание законов Российской Империи (ПСЗ) III. Т. 6. Отд. 2, № 60268.
3. Правда ГУЛАГа из круга первого. Слова и дела Солженицына // М. Ю. Моруков. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сторінки: <http://stalinism.ru/elektronnaya-biblioteka/pravda-gulaga-iz-kruga-pervogo>.
4. Упоров В. И. Пенитенциарная политика России в XVII-XX вв. : историко-правовой анализ тенденций развития. – СПб. : «Юридический центр Пресс», 2004. – 610 с.
5. Гернет М. Н. История царской тюрьмы Том 3. – М. : Государственное Издательство Юридической Литературы, 1951. – 357 с.